

До спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук, професора Рєзнікової Вікторії Вікторівни
на дисертаційне дослідження Аветисян Маргарити Робертівни
«Організаційно-правова форма господарювання»,
подане на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 –
господарське право, господарсько-процесуальне право**

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогодні єдиним документом, яким визначається систематизований перелік організаційно-правових форм господарювання є «багатостраждальний» Державний класифікатор України ДК 002:2004. «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» (КОПФГ), який неодноразово змінювався, доповнювався, на заміну якому приходив Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки (СКОФ) Наказом Державної служби статистики № 271 від 29.09.2014р. (введення в дію його було 01.01.2015 р.), а після втрати чинності СКОФ на підставі Наказу Державної служби статистики № 88 від 09.06.2016 р. – відновлення практики застосування всіма заінтересованими суб'єктами КОПФГ (між іншим, він не був зареєстрований в Міністерстві юстиції України, що неодноразово породжувало сумніви щодо його легітимності і правового значення, проте все ж це не стало перешкодою для його практичного застосування).

Організаційно-правова форма господарювання КОПФГ традиційно визначається як форма здійснювання господарської (в тому числі підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (власниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства, порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу прибутків і збитків, можливі

джерела фінансування тощо. Водночас цілком очевидним є те, КОПФГ потребує якісних змін (як за формою, так і за змістом), а перелік організаційно-правових форм господарювання – перегляду. Безумовно – це складний процес, який потребує теоретичного підґрунтя, вивчення зарубіжного досвіду, визначення рівня ефективності кожної з організаційно-правових форм, визначення кола проблем щодо її практичного використання для господарювання, віднайдення шляхів вирішення таких проблем. Оцінювання ефективності організаційно-правових форм господарювання має відбуватися під кутом зору їх відповідності національним особливостям модернізації економіки та умовам глобалізації економічного простору, а також оновлення методологічних і методичних підходів до раціоналізації організаційно-правових господарювання.

В цьому контексті обрання теми дослідження заслуговує підтримки, адже вона є актуальною для правової науки і за своїм предметом та поставленою метою заповнює існуючу прогалину в теорії господарського права.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується і тим, що вона виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140), в межах яких авторкою проведено дослідження поняття і змісту організаційно-правових форм господарювання та запропоновано шляхи удосконалення відповідних законодавчих положень.

МЕТА І ЗАВДАННЯ,

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО СТРУКТУРА

Метою дослідження Аветисян М. Р. є обґрунтування є розробка та обґрунтування нових теоретичних положень щодо організаційно-правової форми господарювання та підготовка пропозицій, спрямованих на удосконалення національного законодавства з цих питань (стор. 5). Для

досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання: дослідження і визначення поняття організаційно-правової форми господарювання та її змісту; дослідження і конкретизація видів організаційно-правової форми господарювання; дослідження питання обрання організаційно-правової форми господарювання та уточнення межі такого обрання; аналіз законодавчої основи організаційно-правової форми господарювання та обґрунтування шляхів її подальшого розвитку і удосконалення; аналіз та уточнення організаційних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання; розкриття та доопрацювання майнових елементів змісту організаційно-правової форми господарювання (стор. 5 дисертації). Структура дисертації є логічною та складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, два розділи, що включають 7 підрозділів, висновків; списку використаних джерел із 196 найменувань і додатків. Зміст дисертаційної роботи дозволив розкрити необхідні положення теми «Організаційно-правова форма господарювання».

В методологічному сенсі автором застосовано широкий комплекс фундаментальних та сучасних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій меті, завданням та дають можливість отримати достовірні результати (стор. 6 дисертації). У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Таким чином, мета, завдання, методи дослідження, об'єкт та предмет дисертаційної роботи визначено повно та коректно.

ОЦІНКА ОБґРУНТОВАНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ, ЇХ ДОСТОВІРНОСТІ Й НОВИЗНИ

Дисертація Аветисян М. Р. є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням.

Авторкою дисертаційного дослідження розкрито та сформульовано низку науково обґрунтованих теоретичних положень щодо організаційно-правових форм господарювання, шляхів удосконалення національного законодавства в цій частині, що загалом свідчить про завершеність, наукову цінність представленого

дисертаційного дослідження. Новизна результатів наукового дослідження полягає у тому, що на основі комплексного дослідження організаційно-правових форм господарювання доопрацьовано раніше відомі та обґрунтовано нові наукові положення щодо організаційно-правової форми господарювання.

Авторка зі знанням предмету дослідження, використанням значної кількості спеціальних літературних джерел розкриває тему дослідження, висвітлюючи проблематику та різноманіття організаційно-правових форм господарювання.

Окремі положення й висновки сформульовані у дисертації, мають дискусійний характер і можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень.

Безсумнівним здобутком дисертантки є розробка понятійно-категоріального апарату. Дисертантка наводить удосконалені та нові визначення ключових понять з досліджуваної тематики («право на вибір організаційно-правової форми господарювання», «організаційно-правова форма» тощо), чим зроблено вклад у теоретичну базу правового забезпечення організаційно-правових форм господарювання в Україні.

Є особливо цікавими та аргументованими, з практичної точки зору, пропозиції дисертантки щодо:

- встановлення у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання обов'язку усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання (стор. 7, 150-151, 169 дисертації);
- правових наслідків у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб у разі невиконання суб'єктом господарювання у встановлених строк своїх обов'язків при недотриманні законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання (стор. 7, 169 дисертації).

Надбанням науки господарського права можна визнати теоретичні

висновки дисертантки щодо: права на вибір організаційно-правової форми господарювання; змісту організаційно-правової форми господарювання; меж обрання організаційно-правових форм господарювання; господарсько-правових засад організаційно-правових форм господарювання; видів організаційно-правових форм господарювання; характеру залежності умов організації та здійснення господарської діяльності від обраної організаційно-правової форми господарювання.

Викладеним здобутки дисертаційного дослідження Аветисян М.Р. не вичерпуються. Чимало із них заслуговує на увагу та позитивну оцінку.

Слід відзначити також практичну спрямованість дисертації. Окремі положення результатів дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Факторингова компанія «Вектор Плюс» (довідка № 14/05-06 від 05.06.2019 р.) та Благодійної організації «Всеукраїнський благодійний фонд «Допомога і милосердя» (довідка № 118 від 03.06.2019 р.). Таким чином, дисертаційна робота Аветисян М.Р. виконана на достатньо високому науковому рівні, отримані нові наукові результати, які здатні внести гідний вклад у процес подальшого удосконалення господарського законодавства.

ДОСТОВІРНІСТЬ І ОБГРУНТОВАНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дисертаційної роботи базуються на: а) застосованому під час дослідження результатів авторитетних раніше проведених досліджень українських науковців у галузі теорії права, господарського права, цивільного, адміністративного та фінансового права; б) законодавстві України. Результатом проведення такого комплексного дослідження є аргументовані висновки та пропозиції.

Дисертанткою проаналізовано господарське законодавство України, спеціальну літературу з тематики дослідження (всього 196 найменувань використаних джерел). Результати дослідження апробовані дисертанткою на 5 наукових конференціях.

Для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, смислова завершеність, цілісність та зв'язаність. Завдяки точному використанню юридичної термінології і фразеології дослідження відзначається послідовністю, стислістю та чіткістю висновків.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи в процесі нормотворчої діяльності з метою вдосконалення системи та класифікації організаційно-правових форм господарювання, подальшого удосконалення чинного законодавства, яке застосовується судами під час розгляду господарських спорів. Так, окремі пропозиції і рекомендації, за умови їх належного доопрацювання, зможуть бути використані для вдосконалення чинного господарського законодавства України і практики його застосування, в тому числі, при оновленні (модернізації) Господарського кодексу України, яка уже на часі, а відтак потребує виваженого науково обгрунтованого підходу.

ЗАУВАЖЕННЯ ЗА ЗМІСТОМ ДИСЕРТАЦІЇ

Загалом зміст дисертаційної роботи Аветисян М. Р. свідчить про творчий характер проведеного дослідження.

У той же час окремі висновки, сформульовані в роботі, мають дискусійний характер, а деякі положення дисертації потребують уточнення й конкретизації. Не можна оминути увагою й окремі недоліки роботи.

Основні **зауваження** до змісту положень, викладених у дисертації, можуть бути зведені до наступного.

1. Авторкою в роботі зроблено висновок, що зміст організаційно-правової форми господарювання складають дві групи елементів (стор. 8, 33, 104-149, 166 дисертації; стор. 10-11 автореферату): організаційні та майнові. У той же час видається таким, що *потребує додаткових пояснень та аргументації питання щодо їх співвідношення та розмежування*. Так, до складу *організаційного елементу* авторка відносить наявність мети одержання

прибутку у суб'єкта господарювання, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку, тоді як правовий режим майна суб'єкта господарювання (а значить і безпосередньо одержаного прибутку, і досягнення відповідного економічного, соціального результату без одержання прибутку) – до *майнового*; характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання – авторка віднесла до *організаційного* елементу, тоді як до *майнового* – характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання тощо. Очевидно, що зазначені елементи є нерозривно пов'язаними між собою, взаємозумовленими, частинами єдиного цілого, про що свідчить загалом і зміст роботи, місцями мають взаємопроникаючий характер. За якими конкретно критеріями авторка здійснила їх розмежування при виконанні поділу на дві окремі групи? Чим зумовлена була така систематизація? Якій цілі вона призначена була слугувати?

2. На жаль, як вбачається зі змісту роботи, авторкою *не вивчався безпосередньо зарубіжний досвід унормування організаційно-правових форм, в яких може здійснюватися комерційна (підприємницька) та некомерційна (неприбуткова) діяльність*. Авторка цитує в роботі подекуди авторів, які досліджували зарубіжний досвід в тому чи іншому аспекті (стор.76, 88, 138, 160-161 та ін.), однак самостійно до дослідження першоджерел (зарубіжного законодавства та досвіду) не вдавалася, про що свідчить і список використаних джерел. В той же час, при напрацюванні пропозицій щодо удосконалення національного законодавства з питань організаційно-правових форм господарювання не зайвим було б звернення до найкращих зразків зарубіжного досвіду з досліджуваного питання.

3. Окремі з положень дисертації зумовлюють виникнення додаткових питань до авторки. Хотілося б почути відповідь від авторки на ці питання під час прилюдної процедури захисту дисертації:

а) зі змісту підрозділу дисертації 1.2. «Види організаційно-правової форми господарювання» незрозуміло як авторка співвідносить поняття «*вид підприємства*» та «*організаційно-правова форма підприємства*». На стор. 36

дисертації авторка лише зазначає, що «відповідно до ч. 9 ст. 63 ГК України для підприємств певного виду та організаційних форм законами можуть встановлюватися особливості господарювання». З цього робить автор висновок, що «у ч.ч.1-8 містяться як види підприємств, так і організаційно-правові форми, проте ці поняття не розмежовано». Проблему окреслено. Цікавить, як авторка вбачає за можливе та доцільне її вирішити? Як ці поняття мають розмежовуватися?;

б) авторка пропонує до переліку організаційно-правових форм підприємництва відносити і надалі *приватне підприємство* (стор 8 дисертації). Це вбачається і зі змісту напрацьованого авторкою Проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України» (Додаток А). Однак питання доцільності збереження приватних підприємств як організаційно-правової форми є дискусійним та широко обговорюваним юридичною спільнотою з причин: відсутності щодо приватних підприємств спеціального правового регулювання (крім єдиної ст.113 ГК України), нівелювання суттєвої різниці між ними та товариствами з обмеженою відповідальністю, втрати ними популярності тощо. Лунають звідусіль пропозиції виключити приватні підприємства з переліку організаційно-правових форм господарювання. Якою є думка та аргументована позиція авторки з цього приводу?

4. У додатку А до дисертації (стор. 191-194) авторкою наводиться текст підготовленого нею проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України», де пропонується у статтях 45, 53 ГК України закріпити повний перелік організаційно-правових форм господарювання. Звідси запитання, – чи не означає це, що авторка пропонує відмовитися від усталеної практики врегулювання повного переліку організаційно-правових форм на рівні окремого нормативно-правового акту, яких є Класифікатор організаційно-правових форм (КОПФГ)? Наскільки доцільно повний і вичерпний перелік організаційно-правових форм господарювання поміщати до кодифікованого акту, яким є ГК

України? Адже норми кодифікованого акта повинні мати відносно сталий характер, тоді як перелік конкретних організаційно-правових форм господарювання може змінюватися залежно від реалій господарського життя, внаслідок реагування на виклики економічної ситуації в країні, з огляду на запити суспільства, суб'єктів господарювання тощо.

Висловлені зауваження, у той же час, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Аветисян М. Р. на тему «Організаційно-правова форма», оскільки стосуються переважно дискусійних питань, пов'язані зі складністю та, в окремих випадках, неоднозначністю проблематики роботи, недосконалістю господарського законодавства. Вони не перешкоджають загалом позитивно оцінити дану дисертацій роботу, що є завершеною працею, в якій отримані нові обґрунтовані теоретичні результати, що в сукупності є достатньо суттєвими для господарсько-правової наукової думки. Дисертаційне дослідження спрямоване на збагачення науки господарського права і сприятиме формуванню ефективної та дієвої системи господарського законодавства.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційне дослідження Аветисян Маргарити Робертівни характеризується безумовною актуальністю.

Дисертація Аветисян М. Р. є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій вирішено важливу для доктрини господарського права науково-прикладну проблему, а саме розроблено та обґрунтовано нові теоретичні положення щодо організаційно-правової форми господарювання, підготовлено пропозиції, спрямовані на удосконалення національного законодавства з цих питань. Дисертаційна робота виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні.

Дисертаційна робота Аветисян М. Р. відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Результати дослідження викладені у 12 наукових працях, з яких 7 наукових статей: 5 – у фахових наукових виданнях України, перелік яких затверджений у встановленому порядку, 1 – у іншому науковому виданні

України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також 5 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження. Зміст автореферату дисертації є ідентичним основним положенням, сформульованим в дисертації. Зміст автореферату також загалом відповідає структурі, змісту та основним висновкам, зробленим дисертанткою в роботі.

Як свідчить зміст дисертації та автореферату, авторка достатньо добре обізнана з темою дослідження, проаналізувала основні погляди, доктринальні підходи та концепції з досліджуваної проблематики, висловлює власну думку та позицію, пропонує шляхи розв'язання існуючих проблем. Дослідження загалом виконане на належному науковому рівні.

За своїм змістом та науковою новизною дисертація на тему «Організаційно-правова форма господарювання» відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій та встановлені п.п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її авторка Аветисян Маргарита Робертівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В. В. Резнікова

Підпис доктора юридичних наук, професора Резнікової В. В. засвідчую:

